

СЕЛО КЛОКОТНИЦА В СПОМЕНИТЕ НА ОТЕЦ НИКОЛА КАРАДЖОВ

Свещ. Димитър Евтимов

Текстът, който предлагам на вашето внимание, е базиран на личния фонд на енорийския свещеник Никола Стоилов Караджов, съхраняван в Държавен архив – Хасково и описващ събития от последната четвърт на 19. век. Поради нечетливост на места текстът е перифразиран и осъвременен при цитирането, приложени са и съответни бележки от моя страна.

„Село Клокотница (Семихча) плодородна земя – тур. се намира на ½ час северозападно от Хасково със съседни села: на северозапад Горски извор, на югозапад Гарваново Ени махле. Според местни предания, когато минавали турци покрай селото, като се уморили от пътя, решили да седнат и да си отпочинат и заклали един вол. Като се нахранили, казали за вола „Чок сени” и затова останало името му Семихча. Клокотница, както е старото название на селището, е прочуто като място на битката през 1230 година между българския цар Иван Асен II и епирския владетел Теодор Комнин.

Край Клокотница минава река Банска. Има и втора река, известна като Тесдере. Извира в местността Камъка. Двете се събират на изток от селото и се вливат в голямата тракийска река Марица. Водата на двете клокотнишки реки служела за пиене и пране на цялото село, а също така въртяла много воденици. Най-добра била тази при моста на

река Банска, една от първите в цяла България.¹ Река Банска придошла стихийно през 1883 година. В Гарваново много къщи се наводнили, много бентове и воденици била отнесени от водната стихия. Минала и през Клокотница, но не причинила особени щети”, свидетелства отец Никола.

В Клокотница имало много кладенци, но водата на повечето била варовита, с изключение на три, от която течели сладка и вкусна природна течност. Край селото имало много хубави чешми, а вътре в него – никакви.

Землище

„Според местожителството си Клокотница притежава средно пространство земя. Главната причина за това е, че обикалящите го села са разположени на твърде близко разстояние спрямо него... Според предания, останали досега, било е време, когато всичкото землище на Клокотница е било покрито с толкова буйни и гъсти гори, щото рядко можело да се намери празно място. Немилостивата експлоатация и невежеството на тогавашното население се старали да изкоренят всичко. Но благодарение на почитаемото правителство, което издало закон, с който по никакъв повод не давало толкова много да се опропастват горите. (Пословицата казва: Пести, когато имаш. Когато се крати, що ще ти да пестиш, защото не ще да има вече).

Понастоящем от всичкото клокотнишко землище едвам 1/30 част от него е покрита с дървета. Общински балталък² имало около 1000 уврати,³ от които цялото село се снабдявало с дърва за огрев. Други малки гори на частни лица има до днес”, четем в спомените на отец Никола.

---

¹ Днес тази воденица не съществува.

² Участък за сечене на гората

³ Мярка за земна площ, ок. 1000 кв.м.

Качество на земята

Земята на Клокотница се състояла от чернозем, кафява, глинеста, а на места и песъчлива почва, като цяло била „прето качество”, обобщава енорийският свещеник. Всички селяни се занимавали с земеделие, с изключение на няколко. Според въздуха и почвата сеели следните култури: от зимната пшеница по средни количества, ечемик и гр. От летните: царевица, анасон, боб, сусам, фасул, грах, памук, тикви, бял чесън, лук суган и пр. От овощните дръвчета добре виреели разни видове ябълки, круши, праскови, имало по-малко орехи.

Добитък

През 1885 година в с. Клокотница имало приблизително 850 овце, 300 кози, 148 вола, 14 бивола, 11 биволици, 110 крави, 9 малки мулета (катъри), 33 магарета, 140 прасета, 10 кобили, 9 коня. Всичко гребен добитък около 2223, едър – 381 глави. Магаретата се ползвали за яздене и товарене – да си носят хората хляба по нивите.

„От другия домашен добитък се употребяват кравите. На всяка къща по една или по две, понякога по три, които са по-богати, ги имат и за мляко, а който е сиромаш може да си купи вол, той даже и кравата си впряга в колата. Овците се въдят по много и всякой, който има овци на брой повече от 100-150, наричали се по тукашни овчари, а който има по-малко, като 10-20 до 30, той се наричал с един овчар, когато намери по-оперен да му ги пасе, и така овчарят зима и външни овце да пасе по общата мера (ливага).

Когато дойде 21 май (на Св.Константин и Елена), тогава викали няколко овчаря да се присъединят и взимали,та отделяли майките, на които гоят мляко. След това сами-

те овчари взимали, та се уговаряли помежду си един да пасе само сагмала (дойните животни – б.р.). Захващал се да пасе майките и ги поставя в мандра. Този овчар, който се пагне да пасе майките, се казвал мандраджия. Мандраджията се уговарял така: назначават първо определено количество оки⁴ млеко на една овца и на мандраджията поръчват колко гена ще дои сагмала всичко за труда му. Тогава мандраджията пасе сагмала и взима млякото, може някой да му помага, на който ще носи млякото през ден. Мандраджията трябва да занесе на всеки човек, който има сагмал. И мандражийстват по толкова мляко, колко е уговорено по броя на всяка овца. Когато занесе на всеки по колкото му се пада, тогава започвал мандраджията да взима млякото, колкото имало уговорено. След като си вземел и той и приближавало вече Петровден, мандрата се разваляла и овците се разнасяли на първите си овчари кой колкото е имал още в началото.

Обикновено за мандраджия избирали по-старши и опитен овчар, който дълго време е пасял овци при скотовъдци. Когато дойде месецът септември, овците се остригвали втори път, която вълна наричат ярина. Една овца през цялото лято можела да даде приблизително от $\frac{3}{4}$ до 1 оки масло и от 1 до 1 и $\frac{1}{2}$ оки сирения. Ярешката кожа излизала съразмерно по 18-20 гроша, всяка овца и агне – по 20-40 гроша едното. Тъй ставало и се вършило тук скотовъдството”, пише отец Никола.

Население

„Населението на Клокотница винаги е било приблизително 550 души, от които 250 мъже и 300 жени. Всичките съставлявали 85 фамилии, поместени в 83 къщи. Работата

---

⁴ Мярка за вместимост

била разделена между двата пола. Мъжете се занимавали с отредената им работа, а на женския пол работата била тази: жената брашно да приготви, дърва и други, които се отнасяли към техните задължения. Лятно време е жетва, царевиците, копането, лозето, тютюна, анасона и харманът се вършеел и с двата пола. Жените, освен външната работа, те били длъжни и най-вече зимно време, когато вече няма на полето за тях работа, да предат прежда – памучна и вълнена, за да направят грехи зимни и летни, да си подреждат винаги къщата и да се трудят за изхранването на децата като добри домакини”.

Вероизповедание и религиозни суетерия

„Жителите в Клокотница никак не били набожни. Всеки притежавал разнообразен религиозен характер. Всичките жители в селото били от източноправославно вероизповедание. Но за жалост във всяка фамилия се срещали хора, които да посещават рядко най-големите господски празници в черквата. Даже никак не искали да знаят какво значи господски празник или какви дела трябва да се вършат в празника и какви в делничен ден, ако и да им разяснявал по-умен и по-учен човек. Те си знаели тяхното.

А в случай на болест, когато се разболее някой, дори и за един лъжлив сън търсели първо цар в черквата, като купували по една или две и повече кърпи и ги занасяли в черквата. Тъй например, заболял ли някого нещо или видели някакви лоши сънища, то ще занесат греха или пък друг подобен дар, за да оздравее. Когато не можел да оздравее, тогава някой отивали за докторска помощ, а повечето до старите баби да им побаят малко, за да оздравеят. Освен това тук много изобилстват помените на починалите. Щом умрял някой, поставяли му трапеза. На деня, когато умре, т.е. на погре-

бението му, ако се яде блажно заколвали овца или овен (курбан) и той и тези, които са били на погребението му, заедно се давало, като изпият няколко оки ракия и вино за бог да прости. После си се разотивали.

На всеки на трите гена правели спомен, а също и на деветия ден и на четридесетия ден. После всеки три месеца до годината и после всяка година – годище. В деня на спомените не бивало да работят никаква работа. Всяка събота се раздавало по нещо за умрелите. Много се вярвало, че едничкото средство за прощение на греховете на умрелите били помените. В тия помени имало и доста излишни неща, които правели сиромаша да търпи своя залък само за да го даде за помен и направи чуждия обичай. За любопитство на читателите ще преведа няколко вярвания, които са: на чист отделен ден правели празник. Такива празници имало доста, които носели своята история и празнуване. Най-забележителни общоприети били тия: от Великия четвъртък до Възнесение Господне всичките четвъртъци се празнували и на който се случило и намерил да работи в този един от четвъртъците, взимали му инструмента, после бивал глобен доволно. Вълчи празници – тези всички се празнували. Пък ако се случило някой, който работи, да се разболее във време на работата (в деня) и този ден заболяят се задължава и няма да работи до живот в този ден. Но на определения ден можел като че човек да отиде в черквата в празничен ден и да се помоли и послуша Божието слово за опрощение на греховете си. Има и други още много подобни.

Тия празници дотолкова били накичени със суеверия и толкова строго се почитали и само някой да посмеел да ги наруши, навличал на себе си всеобщо презрение – ако някоя жена предяла или тъчала в сряда и петък, то всеки бил уверен, че ще я постигне някоя беда за това нарушение. Всички празници тук се почитали с баснословни предания дотолко-

ва, защото, ако вземе човек да ги записва, той би съставил цели томове от тях”, свидетелства отец Никола.

Коления жертва (курбан)

„Селяните в Клокотница си гържали всички предания още от деда Аврама и от прадедите си за жертвоприношението, от което ще разгледаме по-долу. На Гергьовден всяка фамилия, която имала собствени овци, (и който нямал, ако е по-богат, купувал и заколвал по едно агне жертва на св. Георги. Като го опекли добре, го занасяли в черковния двор, където имало заколена и приготвена една или две овци или пак овни жертва от общата сметка. Когато вече се приготвяла жертвата, биели клепалото и народът се събирал за 5 минути. Всички – малки и големи. Тогава свещеникът започвал да прочете една молитва, с която благославял жертвата и после им прекаждал трапезите.

Всички кожи от жертвите се давали на свещеника за труда му, а сега твърде малко му дават. Пък ако се случи свещеникът да го няма там, един стар човек взимал малко огън с една пръстена паничка и слагал малко тамян, и вземел та обиколил и прекадил трапезите и жертвата. После захващали да си раздавали един на друг (дава тебе, ти нему). Който е заколил собствен курбан, от него раздавал на всички, които са там на трапезата на общия курбан. Всеки оставял при казана (бакъра) по една пръстена паничка и си го разделяли. Но ако се случило външни хора в село и на тях изпращали по една паничка от общия курбан. После всеки си взимал своята паничка и започвали да ядат, и после, като се наядат добре, наслушвали се и си отивали.

Други жертвоприношения били тези: на св. Богородица (Успението), Димитровден, Педесятницата (Св. Троица и Св. Дух), когато се събирали извън селото на ½ час при

местността Св. Троица. Всички тия жертвоприношения си приличали, само Гергьовденската се отличавала от другите по това: събирали се женените мъже и жени в черковния двор. Момчетата и момичетата събрани всички направят едно хоро близо до черковния двор. Хорото най-напред начело захваща жена, която е трудна. Като заобиколи три пъти хорото и се пуска, тя остава хорото на момците (това показвало плодovitото и гъждовно и умерено лято). След това всички деца майките им ги дават на мъжете, та да обикалят хорото три пъти. Като заобиколят три пъти, тогава майката на детето с бъклиця в ръка отива да си вземе детето, като даде на момъка бъклицата да пийне малко вино и му дава една-две пари подарък. Във време на водене на хорото пеели песен за св. Георги”, узнаваме от спомените на отец Никола.

Характер, нрави, обичаи

„Характерът на жителите в Клокотница без разлика бил тих, завистлив, лаком, но не дотам горделив. Към общи дела нямали наклонност, даже нямали и да чуят и видят никак нямали грижа. И за най-малката обида търсели отмъщение. Завистта и егоизмът правели не само в Клокотница, но и в много други общества да страдат и много села. Много употребявали спиртните напитки като ракия и вино. Щом се напиели, нямало начин да не се скромболеят (скарят) с някого.

И при това се срещали с много добри качества към характера. Най-похвалните качества на клокотнишките жители били тези, които ги отличавало от другите с гостоприемството. Много рядко можело да се случи някой да го не нагостят. Но при тия добри качества ще разгледаме и лошите, които не били дотам за уважение. Завистта

един към друг се до толкова проявявала, защото те я превърнали в чист егоизъм и правели страшен деспотизъм. Защо да бъдеш едн кой си по-богат или по-умен или как да печелиш повече, като това и аз го мога. Често от подобна завист по-съвършен частен интерес между две лица се появявали две опозиции, партии и за лични свои интереси. Вмесвали гоненията си в обществени дела, защото после се явявали раздори и несъгласия за всяко общо дело. Време е вече да се стреснат и оставят тия лоши и опасни пороци и да се заловят за по-добри дела, което ще ги доведе до истинското благополучие и напредък както в общото, така и в частното.

Суеверните вярвания, баения и пр. изобилствали много. Най-много били тези: когато заболее някой, трябвало да се отиде при стара баба, за да му побие и да оздравее болният. Ако не оздравее, тогава отива на турски ходжа (учителя). Тъй също вярвали, че ходят през нощта оракули, таласъми, които докарвали разни болести. Една от най забележителните била тая: В миналата година през 1885 г. в с.Кору-чешме имало една жена около 35-годишна и учила, че примряла, т.е. умряла била и след няколко минути се съживила. Тя казвала в петък и сряда да се не работи, нипер да се не яде, защото бил дяволски, кой кога ще умре и др. много подобни. Всички околни села като чули, че има в с. Кору-чешме жена примряла, отивали да я питат. Когато кажела на някого добро, той ѝ давал няколко гроша дар. Но жената даже не искала да ги вземе и пак ги връщала. Пък когато кажела на някого противното (лошо), наскърбен се завръщал в дома си и се отчайвал от работата си, и се готвел за предреченото от пророчицата (жената). Всякой носел дар, кой каквото можеше: като пари, грехи и разни неща, стига да му предречала какво ще се случи – добро или лошо. Самите коручешменци били твърде уверени. Но благодарение на

това, че предсказаното скоро излизало чиста лъжа, тогава селяните сами си виждали невежеството”, разказва енорийският свещеник.

Медицина и хигиена

„В Клокотница жителите живеели много лошо и никак не се притеснявали за своето здраве. А всичко това произлизало от немарливостта. Здравето и болестта били отпадени на произвола на съдбата. Лошият живот най-много личал в жилищата на хората, понеже правели къщи с твърде ниски тавани, малки прозорчета, от които никак не можело да си вземат достатъчно въздух, от който и най-малката животинка не може без него ни една минута. Къщите били направени по най-прост начин така, щото поговете били направени с кал и без да е постлано с гъски, за да не бъде въздухът толкова влажен. В къщи можело да се влезе само като се отреже вратата, но и те били твърде малки.

Във време на болести тук твърде малко прибязвали до докторска помощ. Докторите са били бабите, които лекували с разни баяните и билки, които събирали лятното време, напразно се мъчели да излекуват болния. Но рядко се случвало да оздравее и как ставало, ако самият той се вардил от студ и гр. подобни, които развалят здравето). А ако не можел да оздравее, тогава волю и неволю трябвало да отиде до град Хасково за докторска помощ”.

Образование

„Откъм умствено развитие (състоянието на) жителите на Клокотница никак не било задоволително. От мъжки пол 3% грамотни, а от женския пол 1%. Както първите, така и вторите никак не били грамотно образовани. При-

чината е преди всичко многогодишното турско правителство. А от освобождението на България донякъде започнаха да изпращат младите си рожби в училище, за да се образуват. Но и те били твърде малко – до 10% ученици имало в училище. Причините за това са, че учителите на Клокотница всички били земеделци, а земеделието, като се работило по най-прост начин и затова техните рожби трябвало да им помагат непрестанно с полската работа. С изключение на зимното време, когато свършили работата на полето и залетят зимните снегове и задухат студените ветрове, и затова зимно време повече ученици имало както в Клокотница, така и по другите околни села.

Когато дойде 1 април, време било за сяването на царевичите и вагене добитъка на паша, погледнеш в училище останали няколко души ученици. Има двама-трима самоуки. От 1872-1877 г. е имало училище с няколко отделения според съществуващата тогава програма и първият български учител е бил И. Боев, сега учител в хасковските първоначални училища. След освобождението е бил Т. Сотиров, който учителствал в 1879-1880 г. От 1880 г. до 1886 г. – Н. Стойчев. Досега в Клокотница е съществувало първоначално училище от 4 отделения с по 37 ученика от двата пола, с един учител”.

Облекла мъжки и женски

„Формите на костюмето (облеклата) били свършено прости както на мъжкия, така и на женския пол. Мъжкото облекло обикновено се състояло от средно дълги гащи (помури) повечето черни с малко гайтани. Забулче (елек) нашарен с разни цветове. Хаба, която се напява връз елека или интерията, която и тя е нашарена с разни цветове. Хабата е направена от вълнен материал, с тесни ръкави и

тя с малко гайтани, защото се стягала около кръста със среден ален пояс. На глава се носел черен калпак от кожа и от разنو направено сукно, но повечето черно. Обущата повечето цървули, а на празничен ден някои, които са по на мода, с чизме или кондуре.

Женското облекло се състояло повече от памук, тъй като сами си го сеели и с който си правели грехите. Те носели гълги... и саи. Първите са направени с разни цветове и повечето се носят зимно време, които са направени със смес от вълна и памук и по-дебели, за да топлят, а вторите са направени повечето бели, начертани посред с черти цветове. Връхна греха, която носят зимно време, и тя е също гълга и направена от вълнено сукно и тя е черна, която се вика жубе, някои са подплатени със скъпа ценна кожа, а някои с прости, а пък някои никак не са подплатени. На главата си носят четвъртит бял дялбен (кърпа за глава), а момите с разни цветове, които са по-малки, наречени „дувале” и по-грудогяче ги носят”, научаваме от текста на свещеника.

Народни песни, изпълнявани в Клокотница

Ангелина ходи низ гора зелена

Ангелина ходи низ гора зелена,
низ гора ходи, лека песен пее,
реч ѝ на пеене, глас ѝ на плачене.
Боже, мили Боже, майка ми казваше
я съм си имала една мила сестра,
сестра ми викали кагун Тодора,
зета ми викали Петре млад войвода.
Низ гору се шета Петар млад войвода,

низ гору се шета, край Ангелина доге
и ми я говори:

- Я попей ми, Ангелина, тая лепа песна,
малко речовита, много гласовита.
Белке ќе познаваш една мила рода,
една мила рода, сестра ти Тогора,
сестра Тогора, зетата Петрета.

Я запея Ангелина тая лепа песна:

- Боже, мили Боже, мајка кажуваше -
и я сум имала една мила сестра,
сестра ми викали бре кадун Тогора,
зета ми викали Петре млад войвода.
Тогай говори Петар млад войвода:

- Ангелино, малој моме, чиниш ли се каула
я да те однесем на наш вилает,
белке кеш познаеш сестра ти Тогора,
сестра Тогора, зетата Петрета?

Ангелина му тихо говори:

- Та се чиним, како не се чиним
и я да познаем сестра ми Тогора.
Па си е качил на коня зад себе,
па си е однесе на нихов вилает.
Кога е видела кралица Тогора,
дека иде Петре млад войвода,
дека иде од лов од планина,
со себе си води едно мало моме,
кралица ми говори: Девойки робинки,
каде мой Петър, млад войвода,
со себе си носи едно малој моме,
дека стои мале, като слънце зрея.
Девойки робинки, шетете, рупете⁵,
прахове вдигајте да ѝ лице попрашите.

---

⁵ Подскачайте

Станали девойки, мели и рипали,
та ѝ лице нейзи попрашили.
Ангелина ми се избрисала с бело тестемелче⁶.
още толко като слънце грея.
Па е накарала в хамбар да влезе,
та да извади до девет товари,
до девет товари и се бяла пшеница.
И да я извади, и да е отсея,
да ѝ лице нейзи напраши.
Тогава ѝ говори Петър млад войвода:
Ей, Тодоро кралице,
що ѝ зулум правиш на твоята сестра?
Тогаз си станала Тодора кралица,
живи ми са двете презърнаха,
мъртви ми са двете разгърляха.

Грозданка Галичка

Грозданка по двора ходеше,
мъжка си рожба бавяше.
Златно кандило миеше
и го пред Бога палеше,
жално мило си плачеше,
и се на Бога молеше:
Боже ле, Вишний Господи,
я чуј мя, Боже, я виж мя.
Смили са, Боже, за мене,
за мойта рожба любезна.
Проклета да е майка ми,
майка ми, още баца ми,
че са ма дали, продали,

---

⁶ Кърпа за глава, шал

толкова много далечно,
през девет села в десето,
през девет гори зелени,
през девет води големи.
здето си петел не пее,
здето си агне не блее.
на едно лудо смахнато,
дето са молба не отбира
Бактисах⁷, Боже, бактисах,
ума си вече залисах!
Всяка вечер ми донася
кървави ризи да пера,
остри ножове да мия,
ръждива сабя да трия,
търговски глави да крия.
Стори ма, Боже престори,
на какво да е пиленце
високо да си подхвъркна,
подхвъркна, да си прехвъркна
девет гори зелени,
деветях води големи
деветех села големи,
у дома да си отида,
в нашата градинка да кацна
на бял, на червен трендафил!
Чул ѝ е Господ молбата,
че я по-скоро престори
на сиво бяло гълъбче.

---

⁷ Омръзва ми, дотяга ми

Хвъркна Грозданка, подхвъркна,
че из високо прехвъркна
девет гори зелени,
девет води големи
и у мамини си отиде.

Кацна Грозданка в градинка,
на бял, на червен трендафил.

Сутрин си рано кацваше,
тъмно си и замръкваше,
различни песни пееше,
дано мама да са усети,
че е дъщеря ѝ Грозданка.

Мама ѝ се много чудеше,
сама в себе си думаше:

Каква е тая птичка,
здето си рано сутрина
в моята ранна градинка
кат току кацне, запява?

Отиде мама ѝ в градинка,
погледна долу нагоре,
виде пиленце где пее.

С гясна ръчица посегна,
Посегна, та го улови;
докато навън излезе,
пиленце се преправи,
на Грозданка се представи,
пред мама си се изправи.

Двете живи се хванаха
и умрели се пуснаха.

Я не плачи, я не тъжи

Горо льо зелена, не грижи са
да посрещнеш славната дружина.
Моето е клето сърце люто наранено,
но след снега ще да бъде всичкото зелено.
Изпод теб ще да цъфтят божури и лалета,
Инак ний ще се съберем по-храбри момчета,
хайди кажи Бог да прости, спира Караджата.
Ходи кажи на Караджата блазе на гушата.
Помоли се пак тъй също за Васи́ла Левски.
За Стефана, за Стояна, за царе българский.
Тези мъже посеяли семе за свобода,
инак ний ще го ожънем, кога време го́йде.
Това време приближава, чу́йте мойта дума.
Скоро, горо, ще се сберем ний под твойта шума.